

Selkirki söögipalve

Some hae meat and can'nae eat	Üks ei söö, kui süüa on,
And some wad eat that want it,	ja teine, sest tal pole;
But we hae meat and we can eat	kuid meil nii söök kui isu on –
and sae the Lord be thankit.	au, kiitus Issandale.

Auväärsed daamid ja härrad!

Robert Burnsist on tema sünnipäevapidudel ja kirjasõnas räägitud üle 200 aasta paljudes paikades üle maailma. Kuna minul on see au esmakordselt (varem olen Burnsi õhtutel tema luulet lugenud, esimest korda aastal 1985), otsustasin, et ma ei hakka jalgratast leiutama, vaid laenan ühe šotlaste endi tema auks peetud kõnedest. Selle kõne tekst on autoriõigusega kaitstud, seepärast palun mu tõlget mitte kuskil avaldada. (Seltsi kodulehel avaldamiseks on saadud Michael Murray kirjalik luba.) Kuna kõne on tükati *mina*-vormis, siis teadke, et see *mina* on Irvine'i Burnsi klubi president Michael Murray ja aeg on 28. jaanuar 2000. Kui ma tõesti midagi omalt poolt lisan või tõlgin, siis püüan ühtlasi näpuga endale näidata.

Niisiis:

„Robert Burnsi kohta on rohkem tobedusi räägitud kui ükskõik mille muu kohta, kui välja arvata vabadus ja Kristus.“

Nii on lausunud šoti luuletaja Hugh McDiarmid, ja kuigi see mõnele ei pruugi meeldida, tundub, et sellega on päris hästi välja öeldud, kuidas on viimase paarisaja aasta jooksul Burnsi mainega ümber käidud, alates dr Currie'st aastal 1800 ja seejärel nii paljude poolt tänaseni välja. Alles mõne nädala eest anti teada, et „Who's Who“ ('Kes on kes') juhtivad koostajad on valinud Burnsi aastatuhande šotlaseks. Ajalehtedes ilmus sel puhul umbes sääraseid pealkirjapärle: „Las ta oli päälegi legendaarne naistemees ja kurikuulus joomar, ent ta on ikkagi millenniumi inimene.“

John Findlater, kes oli Burnsi ülemus Aktsiisiametis, kirjutas 1818. aastal: „On väga kahetsusväärne, et dr Currie kirjutatud Burnsi elulugu on saanud õpikuks järgnevaile kommenteerijaile, kes omaenda kujutluste najal on raamatus visandatut võimendanud, liialdanud ja täiendanud ning ausalt öeldes muutnud tema eluloo selliseks, et tekib otse vajadus seda uuesti kirjeldada.“

Ja Findlater võtabki ette rea Burnsi kohta käivate müütide hajutamise, eriti selle, et Burns olnud sihuke kange joomamees. Kui see Burnsi otsese ülemuse kaalutletud arvamus läbi lugeda, nõustute kindlasti, et McDiarmidi väites on sees suur tõetera. Suurim viga oleks käsitleda Burnsi elulugu tänapäeva kontekstis. Aga tema looming kannatab välja ka kõige põhjalikuma uurimise ja osutub ikkagi geniaalseks, olgu kontekst milline tahes.

Kuid tema elu ja looming paistab siiski vastuolude jadana, millest mõni on kergesti mõistetav, mõni vähem, sest niivõrd teised olid toonased ajad. Käimas oli revolutsioon põllumajanduses, rahvaarv

kasvas tohutu kiirusega, inflatsioon sööstis kõrgustesse, ametlik haridussüsteem toimis vaid väheste jaoks ja valitses sooline ebavõrdsus.

Mõni kuu tagasi näitas BBC Burnsist telesaadet, kus väga üksipulgi arutleti, kuidas Burns ei osanud kainelt ja mõistlikult hinnata naiste kohta ühiskonnas. Saade põhines tänapäeval omaksvõetud seisukohal, et naised on meestega vähemalt võrdsed. Täna õhtul on siin väga vähe mehi, kes võiksid väita, et nende hoiakud ja käitumine soolise võrdõiguslikkuse küsimuses ei ole viimase 15-20 aasta jooksul muutunud; miks peaks siis nii karmilt kohtlema Burnsi selles kontekstis, kus naiste koha suhtes ühiskonnas on mõjule pääsenud valgustatum seisukoht, ühiskonnas, millel on tõelise võrdsuseni veel tükk maad minna.

Mõnest Burnsi vastuolust.

Vahel oli ta ARMATAJA ja teinekord KIIMLEJA.

Vahel oli ta ROMANTIK ja teinekord REALIST.

Ta oli RAHVUSLANE, aga vahel ka INTERNATSIONALIST.

Ta oli vahel RADIKAAL ja teinekord REAKTSIONÄÄR.

Täna õhtul jõuame rääkida ainult mõnest neist vastuoludest. Kui Burns oleks praegu elus, oleks meedia lõbu laialt, et teda nende vastuolude pärast liistule tõmmata. Näiteks võib kindel olla, et meedia oleks mullu teinud võimatuks tema pääsu Šotimaa parlamendi valimisnimekirja, ehkki selle parlamendi avaistungil kasutati üht Burnsi suurteost „mees jääb meheks kõige kiuste“ (tsiteerin rida Ants Orase tõlkest; Ralf Parve tõlkes on pealkirjaks „Nii ja naa“). Ometi võib isegi tänapäeva kontekstis näha Burnsis midagi oma aja kohta väärikat ja ausat. Tal ei olnud endaga toimetulekuks kasutada nõustajaid ega tervisenõuandlaid, kuhu saavad pöörduda nii paljud tänapäeva kuulsused. Tema ausus oli niisugust laadi, et tegi ta teiste hulgast erinevaks. Ta ise on seda ilusti väljendanud oma „Esimeses kirjas John Lapraikile“:

*I winna blaw about mysel
As ill I like my fauts to tell;*

☐Reakaupa tõlkides:

*Ma ei hakka ennast kiitma
ega meeldi mulle ka oma vigadest rääkida;*

Kuid sõbrad ja need, kes mulle head soovivad,

võtavad mind vahel meelitada.

Kuigi ma pean tunnistama, et sama palju on neid,

*kes mind sama palju sõimavad.
Üht väikest viga heidavad nad mulle vahel ette,
mulle meeldivad totsid, andku jumal mulle andeks!
Ikka nad nuruvad mult krosse
tantsupeol või laadal;
Mulle annavad nad vahest midagi muud,
mida neil küllalt on pakkuda.☐*

Miks, ah miks küll raisatakse nii palju aega selle mehe vigadele, kui ometi leidub nii palju imelist tema loomingus, kus on ühtekokku 717 teost. Küllap lasub raske süü tolsamal dr Currie moraalijüngerlikul arvamusel Burnsist tema esimeses elulookirjelduses. Siinkohal meenub tsitaat Mark Twainist: „Kõigepäält hankige faktid ja siis võite neid moonutada nii palju kui kulub.“ Nende mõtetega vaatasin ma kolmest väga värskest biograafilisest leksikonist, mismoodi säääl käsitellakse Burnsi võrreldes Dickensi ja Shakespeare'iga. Neis kolmes kõites öeldi Burnsi kohta järgmist:

(A) „..... Pikk rida semmimisi naistega.“

(B) „Tutvus salakaubitsejate ja meremeestega avardas tema silmapiiri ja huvi naiste vastu ja muutis ta omamoodi küla-Don Juaniks.“

(C) „Ta jäi pärast pummelungi tee äärde magama ja sai selle õnnetu juhtumi tagajärjel reuma ... Suri Dumfriesis.“ [Tegelikult sai Burns raske südamekahjustuse juba noore poisina ränka talutööd tehes.]

Kahe teise kirjandushiiglase eraelu aga needsamad kolm leksikoni õieti ei mainigi, ei heas ega halvas mõttes. Ma olen Dickensi elulugu uurinud, ta oli väga julm ja pettis oma naist rohkem kui üks kord, kuigi naine sünnitas talle kümme last. Oma lugemistuuridel muutus ta naerualuseks, iseenda karikatuuriks. Miks siis Burnsi aina häbiposti seatakse, kuna teisi suurkujusid meile kõigile jäetud loomingus eest hardalt austatakse? Praegu Burnsile mõeldes mõtlen ma, et Burns oli geniaalne inimene, kes oskas sõnadega maalida kauneid pilte, valdas suurepäraselt keelt, mida noorest east päälle kahtlemata rikastas ta ablas isu väärtkirjanduse järele, kui õpetaja Murdoch ja isa olid talle grammatika, õigekirja jne põhialused pähe tuupinud. Ka elutarkust oli tal küllaga, mitte noore mehe oma, vaid sellist, mis muidu koguneb seitsmekümne eluaastaga. Näiteks mõnigi teist, kes te täna õhtul siin olete, on mõne pitsi visanud ja klaasi- või kannutäie veini või õlut kõrist alla lasknud ja tunneb end sellest kahtlemata paremana ja targemana. Aga kas suudaks keegi meist siin eales kirjeldada nende eliksiiride meditsiinilisi ja koguni hariduslikke omadusi nii, nagu Burns tegi „Pühas laadas“:

*Leeze me on drink it gies us mair
Than either school or college;*

Õnnis on jook, tast rohkem saab / kui kolledžist või koolist; / see teritab vaimu, äratav rahvatarkuse, / lööb meid täis teadmisi; / olgu see kortel viskit või klaasike õlut / või mõni kangem nõiajook, / kunagi ei ole, et põhjalikult juues / ei teravneks me mõistus, / nii õöl kui päeval

Ilusasti on mitmes tema luuletuses ja kirjas antud koondpilt silmakirjalikkusest – kõige paremini „Vaga Willie palves“ (Ants Orase tõlge):

<i>O Lord ! yestreen, thou kens wi Meg - Thy pardon I sincerely beg- O, may't ne'er be a livin plague To my dishonour! An I'll never lift a lawless leg Again upon her.</i>	<i>Ning mõnikord eks arenegi nii lood – sa, Issand, tead, mis tegi mu nõder põrm, kui nägin Megi – läks patuteile; ent aita, et ei läheks segi mul meel kui eile.</i>
---	---

Minu arvates peaksime olema uhked, et seda Ayri krahvkonna mehe luuletust saab 200 aastat hiljem nii sobivalt – ja täie siirusega – ümber ütelda ei keegi muu kui Ühendriikide president – Vaga Willie Clinton.

Neist ülalmainitud kontrastidest: Burnsi KIIMALINE pool ilmneb selgesti tema paljudes kirjades ja

sahtlivärssides koondpealkirjaga „Lõbusad muusad“. Aga ma jätan selle vahele ja eelistan tema ROMANTILIST poolt, armastaja poolt. Seegi avaldub hästi selgesti tema paljudes kirjades, vanade laulude töötlustes ja muidugi ta oma lauludes ja luuletustes. Kõige kadedamaks teeb mind tema luuletus „Oh oleks ma Parnassosel“, mille ta kirjutas oma naisele Jeanile varsti pärast abiellumist ja mille üht stroofi võiks tõlkida nii:

<i>Then come sweet muse inspire my lay! For a' the lee lang Simmer's day I couldna sing, I couldna say, How much how dear I love thee. I see thee dancing o'er the green, Thy waist sae gimp thy limbs sae clean, Thy tempting lips, thy roguish een- By Heav'n and Earth I love thee!</i>	<i>Oh muusa, sõnakaks mind tee! Ei jätku päevi eluteel, et jõuaks öelda minu keel, kui väga pean sind kalliks. Kui näen sind aasal tantsuhoos, nii nõtket piht, nii veetlev poos, käälpilk ja suu kui hurmaroos – pean lõpmata sind kalliks!□</i>
--	---

{Tule vaid, armas muusa, tiivusta mu *sulge! / Terve elupika suvepäeva jooksul / ei oskaks ma laulda, ei oskaks ma öelda, / kui väga, kui kuumalt ma sind armastan. / Näen, kuidas sa aasal tantsid, / piht nii nõtket, liikmed nii puhtad, / huuled nii ahvatlevad, silmad kelmikad – / taeva ja maa nimel ma armastan sind.}

Ja muidugi „Näpus Nell“, mille ta kirjutas juba 15-aastaselt ja nagu ta ütles: „Esimest korda tegin riimipattu.“

<i>A bonnie lass, I will confess, Is pleasant to the e'e; But without some better qualities She's no the lass for me.</i>	<i>□Üks kena tots, ma möönma pean, me silmal' rõõmu teeb. Kuid kui ta pole aus ja hea, ei ühti meie teed.□</i>
---	--

{Üks kena tots, ma tunnistan, teeb rõõmu silmale; kuid kui tal puuduvad mõned paremad omadused, ei saa tast totsi minule.}

Seesama romantik oli ka romantiline LOODUSKAITSJA ammu enne, kui looduskaitsest moehullus sai. See romantism põimub realismiga ühes ja samas luuletuses „Hiirele“ ehk täispealkirjaga „Hiirele“ tema ja ta pesa väljaküündmise puhul novembris 1785“.

ROMANTIKUNA:

<i>Thy wee bit housie, too in ruin! Its silly wa's the win's are strewin! An' naething now to big a new ane, O foggage green! An' bleak December's win's ensuin, Baith snell an keen!</i>	<i>□Ka tarekesest oled ilma! Tuul seinu puistab mööda ilma! Ja uue jaoks ei hakka silma küll ehmeid mingeid! Ja jõulukuu toob kõlekülma ja tuuli vingeid!□</i>
---	--

Aga samas filosoofilise REALISTINA:

<i>Still thou art blest, compar'd wi me! The present only touches thee: But och! I backward cast my e'e, On prospects drear! An forward, tho I canna see, I guess and fear!</i>	<i>□Ent sul on lihtsam eluteel: vaid hetkemuret tunneb meel! Kuid mulle kerkib meelde veel sünk möödanik! Ja hirm, et hullem olla eel võib tulevik!□</i>
---	--

Jah, need viimased read näitavad kujukalt, mis elu oli hädasoleval talunikul siis ja on praegugi selles ülekohtuselt jagatud maailmas.

Siinkohal tahaksin teha väikese kõrvalepõike ja mainida, kuidas Burns kasutas Alam-Šotimaal kõneldavat šoti keelt. Paljude Burnsi kasutatud sõnade puhul on inglise keeles vaja mitut sõna või isegi tervet lõiku, et neist täiel määral aru saada, nt sõna DREICH ilma kohta tähendab, et ilm on sombune, lauspilves, rusuv, külm, udune, tibutab vihma – kõik korraga. ☐Aga seda sõna võib kasutada ka nt igava jutluse või raamatu kohta.☐ Burnsi emakeele, s.o šoti murde kasutuse kohta ütleb üks meie klubi värskemaid auliikmeid, ☐Nobeli laureaat☐ Seamus Heaney: „... see osa Burnsist kõnetab seda osa minust, mis eelistaks loengupidamisele loraajamist...“

Kuid tagasi kontrastide juurde. Natsionalist ja internatsionalist. Internatsionalist sünnitas maailmatasemel ning maailmakuulsa tähendamissõna, mida nii kenasti lauldi, kui meie vastne parlament mullu tööd alustas. ☐Ralf Parve tõlkes:

<i>Then let us pray that come it may (As come it will for a' that) That sense and worth o'er a' the earth Shall bear the gree for a' that For a' that and a' that It's comin' yet for a' that That man to man the world o'er Shall brithers be for a' that.</i>	<i>Kord jõuab aeg, kas nii või naa, kus kõikjal võrdne seadus peab maksma üle kogu Maa, ning arukus ja headus. Aeg tuleb kord, kas nii või naa, kus mees peab mehest lugu ja vendluses ning võrdsena siis elab inimsugu.☐</i>
---	---

Kas me tänapäeval oleme selle saavutamisele lähemale jõudnud? Küllap oleme, kuid mõni hea kilomeeter on ikka veel minna.

Seesama internatsionalist pani paberile ka kõige natsionalistlikumaid seisukohti, mõnikord uhke rahvuslasena ja teinekord kibestunud rahvuslasena.

Uhke rahvuslasena nõnda:

<i>Wha can be a traitor knave? Wha can fill a cowards grave? Wha sae base as be a slave? Let him turn and flee! Wha for Scotland's king and law Freedom's sword will strongly draw? Freeman stand or freeman fa' Let him follow me!</i>	<i>Kes võiks olla pelgur, reetur? Kes võiks olla nõnda neetu, tahaks olla orjaks peetu? – Lahkugu see meie seast! Kes on valmis hoidma piiki, kaitsma Šoti kuningriiki, kuulub meie meeste liiki – sammugu see meie seas! (M. Mäger)</i>
---	--

Kontrastiks neile värssidele: kas saaks olla midagi veel kibestunumat kui tunded, mida ta väljendab luuletuses „Säärane lurjuste punt rahvuse sees“ ☐ nende suhtes, kes 1703. a hääletasid Inglismaaga liitumise poolt☐:

☐Reaaluses tõlkes: *Mida ei suutnud alistada jõud ega salakavalus / läbi paljude sõjaaegade, / sellega on nüüdseks hakkama saanud mõned argpiüksid / müüdavate reeturite palga eest. Inglise terast me võisime põlata, / me vahvus püsis kindlalt. / Aga inglise kuld on olnud me hukatus, / säärane lurjuste punt rahvuse sees.☐*

Burnsi laias teemaderingis leidub palju suurepäraseid asju. Üks mu lemmikuid on eespool juba mainitud „Esimene kiri John Lapraikile“. Selles on palju tarkust ja nalja. See ütleb mõndagi ka mulle kui Glasgow Ülikooli vilistlasele ja paljudele mu kolleegidele, kes me ülikooli lõpetades

arvasime, et maailm ootab meid hinge kinni pidades.

*What's a' your jargon o' your schools -
Your Latin names for horns and stools?
If honest nature made you fools,
What sairs your grammars?
Ye'd better ta'en up spades an' shoofs,
Or knappen hammers.
A set o' dull, conceited hashes
Confuse their brains in college classes!
They gang in stirks, an' come out asses,
Plain truth to speak;
An' syne they think to climb Parnassus
By din't o' Greek!*

*Mis tarkust andis teile kool -
kuis ladinas on sarv ja tool?
Kui mõistust antud ainult pool,
siis tuup ei aita.
Kuid kirka, lapjuga te hoolt
ei saakski laita.
Kamp ülbeid kõlupäid end poetab
suurkooli, kus neil aju koitab
ja üksnes eesli juhmust soetab,
nüiid arvab veel,
et teel Parnassile neid toetab
ehk kreeka keel!*

□*Mis loeb kõik te koolis õpitud kõnepruuk - / see, kuidas ladina keeles on sarved või taburetid?/ Kui aus loodus lõi teid lollideks, / mis aitab siis grammatika? / Parema oleksite võinud võtta kätte labidad ja kühvlid / või kirkad. / Kamp igavaid, ennasttäis kõlupäid / vaevab oma ajusid ülikoolides! Nad astuvad sinna kui härjavärsid ja tulevad välja kui eeslid, /kui puhast tõtt rääkida./ Ja siis mõtlevad nad ronida Parnassile / kreeka keele abil.□*

Kui me vaid laseme, võib Burns meile kõigile nii palju öelda. See ülevaade Burnsist oli küll lühike ja väga isiklikust vaatenurgast, siin oli vähe või peaaegu üldse mitte juttu tema traagiliselt lühikese elu paljudest teistest tahkudest: sellest, et ta oli suurepärase vanade šoti rahvalaulude koguja ja töötleja □(neid laule ilmus trükist 300 ringis)□, jutu- ja naljamees, põllumees, aktsiisiametnik, □isa, kes sai 9 last oma naisega ja teadaolevalt vähemalt 4 teiste armastatud naistega□ jne. Peamiselt just Burnsi pärast olen ma uhke, et olen Airshire'i šotlane. Igal aastavahetusel alustab maailm uut aastat rõõmsalt sõnadega, millele andis uue elu Burns. Polegi sellele mehele paremat mälestusmärki kui Auld Lang Syne'i sõnad.

*We'll tak a cup o' kindness yet
For Auld Lang Syne.*

*Veel klaasi tõstes kiidame
siis päevi ammuseid. (Urmas Tõnissoni tõlge)*

Palun teid kõiki võtta klaasid, tõusta püsti ja juua Robert Burnsi mälestuseks.
Kestku Robert Burnsi kustumatu mälestus! Selle mälestuse kõigi hoidjate, ka meie terviseks!